

„VLADO KRISTL: MADELEINE, MADELEINE”

dr. sc. JERICA ZIHERL □ Muzej – Museo Lapidarium, Novigrad – Cittanova

Kad spominjemo Vladu Kristla, ponajprije govorimo o čovjeku od filma. Bez obzira na to jesu li nastali u hrvatskome ili njemačkom kulturnom prostoru, zasigurno svi njegovi filmovi pripadaju antologiji europske poslijeratne kinematografije, i to one predvodničke, inovativne, uvjerljive, beskompromisne i uzorne. Za Kristla je film bio povod gubitka vlastitoga kulturnog i jezičnog prostora (Zagreb) i preseljenja u drugu kulturnu i jezičnu sredinu (München, Hamburg, Fanjeaux). No značenje njegova odlaska iz rodnog kraja svoditi samo na reakciju protiv određene ideologije (komunizma) bilo bi ishitreno jer on je bio jedan od onih u kojih su mišljenje i umjetnost u nerazdvojjom suzvučju obilježenom vlastitom ljudskom i stvaralačkom egzistencijom.

14¹

ta pojava

već 84 godine svakodnevno izlazi kroz vežu

da je makar jedan njezin pravi smiješak zbiljski

ali ne! nakon krštenja ništa se ne mijenja

S jednakom se stvaralačkom strašću i energijom prepuštao gradnji ili razgradnji, konstrukciji ili destrukciji, redu ili ne-redu. Bilo bi pogrešno u tome vidjeti nedosljednost i igru montiranja i demontiranja samosvrhovitih atrakcija; zapravo je riječ o dubljoj dosljednosti njegove prirode. Stoga nam je primjerenija Kristlova „proizvodnja subjektivnosti” i „nomadstvo” kao životni ciljevi posebne vrste, kao metafore za otpor, borbu, nemirenje i nehijerarhijsko te za sve ono što se opire nametnutoj okomici discipline.

Kristlu, koji je i prije konačnog odlaska iz Zagreba 1963. na duže ili kraće vrijeme boravio i u Parizu, i u Bruxellesu, i u Santiago de Čileu, nomadstvo je bilo uvjetovano proturječnostima – u življenju čovjeka kao društvenog bića na jednoj strani i individualne jedinke na drugoj – a

završava time da i tu slobodu koju je tražio, ili imao, otpuzimo da je luda. A to je lakše, zar ne, nego prihvatiti da je samo tražio slobodu svoga umjetničkog izražavanja, i to u svim medijima kojima se bavio. Ustrajan u svome ja, koje nije ponižavajuća i dehumanizirajuća obmana, bio je vrlo blizak anarhičnim krugovima njemačkih šezdesetosmaša. No i sam je pokušavao objasniti da nije anarhist jer je i anarizam također neki sustav, a on je protiv svakovrsnih sustava.

9

u znoju lica laje svijet na vaze i faze, muhe i juhe

gluhe

A u slikarstvu? Koliko god je lakše njegovu borbu protiv sustava pratiti u filmovima, na slikama iz zagrebačkog razdoblja, crtežima, pa i u poeziji, utoliko ga je teže pratiti po slikama koje je stvarao od 1966. pa do gotovo zadnjeg dana života. Teže stoga što je to njegovo polustoljetno slikarsko stvaralaštvo dijelom sabrano u obiteljskim ostavštinama i privatnim zbirkama, pa je vrlo rijetko izlagano, ali i stoga što ni on sam nije previše mario za recepciju vlastitih postignuća. Pogotovo nije držao do „institucionalnih” stajališta o definiranju područja umjetnosti, pravila ukusa i tržišta.

15

nitko ne zna zašto se jadna gora zove „Karijerist”

Zagušen procesima koji brišu njegovu slikarsku individualnost, za sustav umjetnosti doživljen je kao nestabilni postmoderni subjekt. Pogotovo u Hrvatskoj, koja i dalje gaji rituale sjećanja na Vladu Kristla iz 1960-ih godina, kada je razmicao i pomicao granice onodobne slike, animacije, filma i poezije, što mu je osiguralo gotovo mitski status. Svaki od pokušaja izlaganja njegovih slika iz kasnijih razdoblja, redom ulja na platnu, izazvao je oprečne reakcije. Od toga da to nije Kristl, do iznena-

IM 51, 2020.

IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

Izložba *Vlado Kristl: Madeleine, Madeleine* održana je u galeriji Cité internationale des arts u Parizu od 13. do 29. veljače 2020.

Kustosica: Jerica Zihrel

Produkcija i realizacija: AMCA – Paris, Société des anciens étudiants des universités croates / Društvo bivših studenata hrvatskih sveučilišta i Muzej – Museo Lapidarium, Novigrad – Cittanova

Izložbeni postav čini 50 djela Vlade Kristla (slike / ulja na platnu, slike / keramike, crteži, grafike/kolaži) supostavljenih uz stihove njegovih pjesmama *Ponovno stvaranje svijeta klonova, Fanjeaux, 17. 7. 2000, Veliki rizik, Fanjeaux, 27. 7. 2000* i animirani film *Šagrenska koža*. Izložena su i Kristlova pisma adresirana Radovanu Ivšiću i Braci Dimitrijeviću, sva njegova poetska i prozna izdanja objavljena u Njemačkoj te knjiga umjetnika *Edne der Ordnung* (izdavač DAF).

Postav je praćen dokumentarnim filmovima *Vlado* (HRT, 2004.), *Kristl* (Mathius Frisson, 2012.) te dvojezičnim katalogom. U sklopu izložbe prikazan je film *Vlado Kristl – Ich bin ein Mensch-Versuch* iz 2006., uz prisutnost i predavanje redateljice filma Johanne Pauline Maier. Izložbena je građa posuđena iz privatne zbirke, a pretežita većina djela premijerno je prikazana u Francuskoj.

1 Poeme 14, 9, 15, 28, 25, 24. U: *Vlado Kristl: Das große Risiko, Kristl-Fanjeaux, 27. 7. 2000*.

S njemačkoga na hrvatski preveo Andy Jelčić. Nakladnik Muzej – Museo Lapidarium, 2020.

sl.1. Buket cvijeća, 1975.
Izvorna slika: Uhićenje Ulrike Meinhoff
ulje na platnu, 90 x 75 cm

sl.2. Klonovi, 1998., Fanjeaux
ulje na platnu, 100 x 80 cm

đenja, zbuđenosti, nervoze, pa i do toga da su iritantno klasične. A što bi to bilo toliko iritantno u tim slikama a da nije oprečno tipično kristlovskome – da iritiraju zato što ih se ne može ukalupiti ili zato što u finim nijansama izmiču svakom odjeku stilskih *-izama*. Sam umjetnik to ovako objašnjava: „Ja se ne mogu ponavljati. Ako netko promatra moje slike, a ne zna puno o meni, misli kako se radi o rukopisu više slikara. Moj je poriv da se iznova, kroz svaku sliku, pitam što je to slikarstvo, što je smisao slike.”

Riječ je o umjetničkom pitanju kakvo je uvijek dano u jednoj od mogućih forma. Za Kristla ona nije povezana s filozofskim ili duhovnim temama, s religioznim ili ideološkim sustavima. U malobrojnim intervjuima inzistira na autorefleksivnoj i spoznajnoj prirodi, braneci svoj slikarski opus od kontekstualnoga, od poruke ili sadržaja. Ipak, budući da je određenu temu ili prizor najčešće istraživao u nizu slika, s vremenskim odmakom i po desetak godina, mijenjajući upravo sadržaj prizora, učitavanje konteksta postaje prirodna potreba tumačenja njegova slikarstva.

Pritom dijelimo mišljenje s onim autorima koji smatraju da je riječ o reflektirajućim zrcalima jednoga mozaičnog lica, odnosno da je Kristlova slikarska praksa operativna u filmskoj, ili obrnuto. Stoga smo skloni tome da njegovo slikarstvo možemo označiti pojmom „umjetnost režisera”, koji je definirao Nicolas Bourriaud na primjeru izložbe *Nepokretni kratkometražni film* iz 1990. Autor pri tome ne spominje Vladu Kristla, međutim njegovo opažanje da „se djelo ne nudi kao prostorna cjelina kojom možemo prijeći pogledom, već kao trajanje koje treba prijeći” nudi nam jedan od odgovora.

Slika u Kristla oblikovana kao film? Dijelom da, u načinu na koji on tretira trajanje. To trajanje ne vidimo iz prve kao cjelinu na Kristlovoj slici; prepoznamo da su u

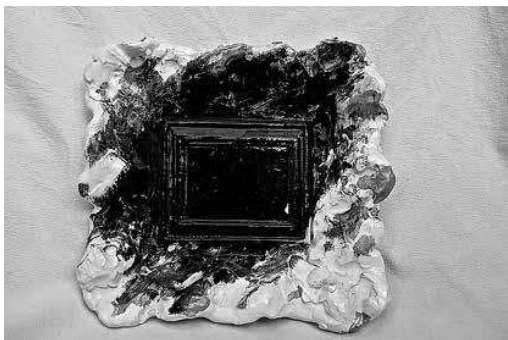
Kristla slikarske materije, slojevi na slojevima, ostvareni snažnim, često i agresivnim nanosima, ponegdje paralelnima, katkad žarećih, tamnih ili sfumantnih spojeva boja, pa onda iznenadi nervozna crna mrlja – neki začudni prizori u prizorima, obrati i ritmovi koji sliku čine teško sagledivom, ne lako odgonetljivih sadržaja. Slutimo neki pejzaž, cvijeće u vazama, često akt, katkad mačku ili pticu, a katkad gotovo ljupku žensku figuru ili autoportret iz kojih nastaju zamrljane kreature. Odmaknemo li se od traženja motiva, na pravom smo putu. On nas vodi k slici kao koncentratu rada koji je bio razdvojen i spajan u proteku vremena, a zaustavljeni trenutci ipak ne brišu tijek gestâ i oblikâ iz kojih taj rad proizlazi. To Kristlovo materijalno trajanje, to zgušnjavanje prostora i vremena čitamo kada okrenemo sliku. Na letvicama platna rukom su ispisane godine, katkad u razmaku od jednog do tri desetljeća, vidljiva su križanja nazivâ, dodavanja novih, pa strelice, ponegdje posvete, najčešće: *za moju Madeleine*.

5²
letjeti samo jednom rukom može
stara sprava iz šupe

Pepe mi piše:
riječ je o tvojoj slici koju si
započeo u Münchenu 1976.
te ju u Hamburgu 82., 88., 91. i 93.
slikao dalje
i završio je 1998. u Fanjeauxu
dvaput i 1999. jednom

A na slici kao da ostaje samo ono što će se moći pre-
raditi, kao da je nastojao uništiti svaki unaprijed stvoreni

2 Poema 3. U: *Vlado Kristl: Die Wiedererschaffung der Welt der Klonen in 1000 Tagen*, Fanjeaux, 17. 7. 2000. S njemačkoga na hrvatski preveo Andy Jelčić. Nakladnik Muzej – Museo Lapidarium, 2020.

(mogući) odgovor on onome što opažamo na njoj. Poslužimo li se dalje posudbama iz metoda filmske teorije, opažamo da se Kristl koristi i takozvanom zamjenom slika. Počinje s jednom, a ta završava drugom, trećom ili četvrtom, često i radikalno izmijenjenom, ili pak primjenjuje komplementarne detalje tako da se prvobitni doživljaj slike posve promijeni, da dobije drugačiji smisao i sadržaj. To se najčešće događa kada se koristi posebnim, ručno izrađenim okvirima, kojiput izrađenima i prije slike. Spomenimo da je umjetnik, dok je predavao u Hamburgu, u akademski program želio uvesti kolegij za proučavanje i izradu okvira. Smatrao je da su okviri prikladan materijal čiji se koncept slikâ, žele li biti učinkovite, mora zaogrnuti ukrasima opipljive stvarnosti. Neobičan profesor koji slika kako se ne bi smjelo, dakako da je osvojio simpatije studenata, pa zajedno izlažu i prave okvire, ali među kolegama profesorima nije nailazio na razumijevanje.

Stoga nam je podjednako važan, također posuđen od filma, takozvani paratekst (naslovi djela, godine, intervju autora, kritike i opća recepcija djela) koji utječe na konvencije koje omogućuju komunikaciju sa slikom i određuju naš način njezina čitanja i doživljavanja.

Ako Vladu Kristla pokušamo obuhvati u cjelini, kao umjetnika filma, likovnosti i književnosti, nema sumnje da u tom slučaju, pogotovu tridesetak ili i više godina nakon nastanka djela, paratekst dobiva na značenju i da u tumačenje njegove umjetnosti neizbježno ulaze povijesni i kulturni kontekst, autorova često spominjana ekscentričnost i anarhičnost, kao i legende o njegovu radu te usporedba vremena u kojemu su djela nastala s vremenom u kojemu ih gledamo, čitamo i analiziramo.

Poznato je da umjetnik u vrijeme kada stvara svoje filmove i slike piše pjesme i druge tekstove. Sve nam je to razotkrilo Kristla kao pjesnika vrlo obuhvatnoga, raznovrsnoga i kvalitetnoga književnog opusa. Kako je on vremenitost filma prenosio u događanje slike, tako je i njegov spisateljski tijek obavijen slikarskim ovojnica. Stoga Vladu Kristla treba i – čitati. Njegov jezik ne mari za jasnoću sintakse, ne libi se stvarati neologizme i složenice, nizati prijedloge, igrati se sekundarnim značenjima nekoga općeprihvaćenog pojma. Primjer toga su pjesme *Ponovno stvaranje svijeta klonova* i *Veliki risiko*, koje su za ovu priliku prevedene s njemačkog jezika. Šezdeset i dvije pjesničke minijature, tiskane kao zasebne, ručno rađene knjižice koje je autor s juga Francuske slao na različite adrese, ostvarenja su jedne sasvim kristlovske ambicije: s najmanje pjesničkih sredstava, bez eksplicirane emocije, a opet na tragu sebaldovske elementarne poeme, opisati raščovječeni svijet.

U prvoj pjesmi Kristl kaže: mi smo klonirani i kloniramo svijet i sebe, i stoga što nismo više istiniti ni stvarni trebamo ponovo stvarati, re-kreirati svijet – klonova. A da bi se nešto počelo stvarati iznova, najprije se mora uništiti, kaže pjesnik. A slikar nastavlja da treba pre-slikati, prebojiti; lijepa ženska lica, lijepo cvijeće u vazama, lijepo vedute, brda i šume, i mačke i pse. Jer, vuk kaže vuku – ti si falši pas. A je li falši i taj prvi vuk koji drugome kaže da je (samo) klon? – pita se pjesnik.

Dok se prva pjesma bavi svijetom klonova, druga je negacija negacije samosvojne pjesničke imaginacije i sazdana je od koncepta refrena jezične zaigranosti, ali i autoironične otvorenosti.

28

ponosno pripovijeda slikar

„... svaka moja nova slika drukčija je od prethodnih a o mojoj izložbi kritika je kazala da je velika kolektivna izložba...”

Kako vidimo, s novim spoznajama i iskustvima dolaze novi pogledi i tumačenja određenoga umjetničkog djela. To vrijedi i za slikarstvo Vlade Kristla. Dok su nam katkad pravila slike nudila kriterije suživota forme, estetsku vrijednost, odnose prema povijesti umjetnosti, sustavu umjetnosti ili konvencija, u Kristla, u kojega stalno nailazimo na odbijanja važećih pravila i na formu koja zapravo nema forme, možemo izvući jednu moguću estetiku, koja svoju stvarnu koherentnost poprima u neprestanom transkodiranju – iz slike u sliku, iz filma u sliku, iz riječi u sliku, ili obrnutim redom.

sl.3. Izgradnja jedne ideje, 1988.
litografija, kombinirana tehnika
53 x 75 cm

sl.4. Bez naziva
Iz serije slika u porculanskim okvirima,
Hamburg, 1986. – 1986.
28 x 31 cm

25

sve se na svijetu
mora moći mjeriti umjetnošću
stvari i stvari
i ustvari

S obzirom na današnju oskudicu estetičke refleksije, čini nam se i te kako korisnim, koliko god proizvoljan bio takav postupak, započeti s nekom vrstom presađivanja Kristlove misli na polje suvremene umjetnosti te stvoriti tako svojevrsan „polifoni splet“ plodnih mogućnosti.

Stoga o njegovu slikarstvu ne možemo suditi na formalnoj razini, prije smo na tragu negiranja, iskrivljavanja ili projiciranja u prostor-vrijeme što ga određuje sam umjetnik, čiji je cilj složen produkt koji spaja formalnu strukturu i prolaznu sliku nastalu iz neprihvatanja kolektivnog ponašanja i važećih pravila. Ako odbacuje nametnuto zajedništvo, onda je to zato da bi ga zamijenio novim. Nitko ne slika, ne stvara filmove ili ne piše sam. Umjetnost je uvijek odnos s drugim, kao što istodobno znači i odnos prema svijetu. Kristlovu poetiku, viđenje društva, čovjeka i umjetnosti tražimo u zauzimanju za Istinu, Pravdu i Ljepotu, s istodobnom zagledanošću u vjeru onda kada će čovjek čovjeku biti čovjek.

24

kad sve vode oteku
ipak neće narasti trava

jer od obećanja
sa Suncem tek cvijet
s novcem tek čovjek
sa štetom tek mudar
s mudrošću tek glup

nije postalo ništa
želimo li načiniti stanku
sada i odmah da promislimo

ili ćemo konačno riješiti
probleme između samih ljudi
ili ćemo prije još stvoriti zemaljska dobra

npr. danas je već više plišanih medvjeda
no što je ikad na zemlji bilo pravih
u svim prošlim vremenima

Zbog svoje iznimne osebjnosti, važnosti koju pridaje „proizvodnji subjektivnosti“ i njezinim povlaštenim prenositeljima, djelima poput svojih slika, filmova, svojih pjesama i tekstova – u svijetu koji poznaje samo moć, razaranje i falsifikat ili, kako je zapisao, laž koja se zato što ima posljedicu pretvorila u istinu, Vlado Kristl (p) ostao je gigant koji to nije nikada želio biti.

Primljeno: 28. lipnja 2020.

“VLADO KRISTL: MADELEINE, MADELEINE”

The ample, complex and equally controversial artistic legacy of Vlado Kristl, today scattered around various towns in Europe has been to date but fragmentarily exhibited and evaluated. This refers primarily to his oeuvre of paintings, which was produced after he left Zagreb.

Apparently figurative and classical, Kristl is at odds with every ordinary formal presentation of painting, he painted without any market ambition or the promotion of exhibition, indeed, with his unimpeachable personal expression he held aloof from any kind of group or collective.

From the 1970s until almost the last day of his life, in addition to his writing, painting and the art of painting were his primary media of communication. His works take strength from the critical view that suffuses image and word, in which is imprinted a language that is typically Vlado Kristl: at once classical and avant-garde, intriguing and provocative, lucid and funny, free and muted.

The paper was created to accompany the exhibition *Vlado Kristl: Madeleine, Madeleine*, held in the Cité internationale des arts in Paris in February 2020, at which more than 50 Kristl works were exhibited. Oil paintings, drawings, prints and collages, as well as objects, were juxtaposed to verses from his poems *Re-creation of the world of clones, Fanjeaux, 17, 7, 2000, Big Risk, Fanjeaux 27.7.2000* and the animated film *Le Peau de Chagrin*. Kristl's personal archive was also put on show – for example, the letter to Radovan Ivšić, all his poetic and prose works published in Germany and the artist's book *Ende der Ordnung* (published by DAF).

The show was accompanied by the documentary films *Vlado* (HRT, 2004), *Kristl* (Mathius Frisson, 2012) and a bilingual catalogue. Part of the exhibition consisted of a screening of the film *Vlado Kristl – Ich bin ein Mensch-Versuch* of 2006, directed by Johanna Pauline Maier. The materials for the exhibition were borrowed from a private collection, and the works were preponderantly originally shown in France.